

מתקיף ליה רבינא: ובאיסורא לית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן?!

אלא, מעתה, כהנים שעבדו במקדש כשהם שתויי יין או פרועי ראש, דחיובם במיתה נלמד על ידי הכלל של "מכלל לאו אתה שומע הן", האם הכי נמי דלית ליה לרבי מאיר, שאין הם חייבים מיתה? [שהרי לא נאמר בהם חיוב מיתה באופן ישיר, אלא כתיב "יין ושכר אל תשת — ולא ימותו". הא אם תשתו בבואכם לעבוד באהל מועד, תמותו!]. והרי זה לא יתכן. כי —

והתנן בסתם משנה ללא חולק: אלו שבמיתה — שתויי יין ופרועי ראש?!

אלא, כך יש לנו לומר אליבא דרבי מאיר: לעולם תיפורד, דלית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן. אלא, כי לית ליה — בממונא, אבל באיסורא, אית ליה! ולכן, גם לרבי מאיר כהנים שעבדו במקדש כשהם שתויי יין ופרועי ראש, חייבים מיתה. ושאני סוטה, דאיסורא דאית ביה ממונא הוא. שהרי גביית הכתובה, תלויה בשאלה אם היא זינתה או לאו. ולפיכך, לא אמרינן בה מכלל לאו אתה שומע הן, אלא בעינן למיכתב בה לשון קללה ישירה: הנקי-חנקי ואת כי שטית!

וכן במשנתנו, שתובע את העד לבוא ולהעידו על ממון, הוי איסורא דאית ביה ממונא, לית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן.

ופרכינן: הרי סוטה, דאיסורא הוא, ופריך ממנה התם ארבי מאיר, שמוכח מסוטה דמכלל לאו אתה שומע הן, ואי באיסורא מודי רבי מאיר מאי פריך עליה מסוטה דאיסורא הוא?

והכי פרכינן התם ארבי מאיר: כתיב בסוטה "אם לא שטית — הנקי", ופשיטא שלא בא הכתוב לברך את הסוטות, אפילו אם התברר שלא זנו תחת בעליהן, שהרי עצם הקינוי והסתירה אינם ראויים לברכה. אלא בא הכתוב להשמיענו בלשון "מכלל לאו אתה שומע הן", ענין של קללה — אם לא שטית, הנקי, אבל אם שטית, לא תנקי!

ושם מתרצת הגמרא על רבי מאיר: **אמר רבי תנחום בר חבינאי, "הנקי" בלא יו"ד כתיב, וקרינן בה "חנקי"! והכתוב "חנקי" הולך על ההמשך: חנקי — ואת כי שטית! והיינו, שקללת הפסוק היא קללה ישירה, ולא בלשון עקיפה של מכלל לאו אתה שומע הן.**

והשתא מקשינן: **טעמא דכתיב הנקי — חנקי** שהוא לשון קללה ישירה. **הא לאו הכי, לא אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן לרבי מאיר אפילו באיסורא. כי אם שונה דין ממון מדין איסור היה לנו לתרץ זאת שם. ואם כן, הדרא קושיא לדוכתא, שכאן משמע שלפי רבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן?!**

ב-17 ומסקינן: **אלא, בהכרח, עלינו לומר איפורד. ואפילו באיסורא לית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן.**

הדרן עלך שבועת העדות!

פרק שבועת הפקדון

מכן התברר כי הפקדון אכן היה בידו של הנפקד – חייב הנפקד להביא קרבן אשם על כפירת הממון בשבועה, ולשלם לתובע את הקרן, ולהוסיף עליו חומש.

וכך הוא הדין בתביעת שאר ממונות וחיובי ממון שיש לראובן על שמעון, כפי שיבואר להלן.

פרק זה הוא מעין המשך לפרק הקודם, העוסק בדיני שבועת העדות [היינו, כאשר אמר פלוני לשנים "בואו והעידו לי עדות", והם נשבעו לו שאינם יודעים להעיד לו – והתברר כי ידעו להעיד לו, חייבים בקרבן!]¹ ויש דינים מקבילים בחלקם לשתי השבועות הללו, כפי שיבואר להלן.

מתנתין:

א. שבועת הפקדון, שהיא השבועה שנשבע הנפקד למפקיד התובע אותו להחזיר את פקדונו [או תביעת ממון אחרת]], כי אין בידו דבר. ונמצא ששיקר הנפקד בשבועתו, וחייב על כך קרבן אשם, והוספת חומש על תשלום החוב, **נוהגת באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים, בכשרים ובכפסולים**.¹

ושבועה זאת נוהגת בין בפני בי"ד, ובין שלא בפני בי"ד, אם נשבע הנפקד לשקר

המושג "שבועת הפקדון", הוא שם כללי לכל התביעות הממוניות שיש לאדם על רעהו, כאשר הוא משיבע אותו עליהן, ולא דוקא ל"פקדון" בלבד.

והוא נאמר בתורה בסוף פרשת ויקרא:

"נפש כי תחטא, ומעלה מעל בה', וכחש בעמיתו:

בפקדון, או בתשומת יד, או בגזל. או עשק את עמיתו. או מצא אבדה, וכחש בה, ונשבע על שקר... –

והיה כי יחטא, ואשם – והשיב את הגזילה אשר גזל, או את העושק אשר עשק, או את הפקדון אשר הפקד אתו.

או מכל אשר ישבע עליו לשקר –

ושלם אותו בראשו, וחמישיתו יוסף עליו. לאשר הוא לו, יתננו ביום אשמתו.

ואת אשמו יביא לה' – איל תמים מן הצאן". (ויקרא ה, כא – כה)

דהיינו, אם הפקיד אדם פקדון ביד חברו, ולאחר מכן תבע אותו שיחזירנו לו, והשביע אותו על כך, וכפר הנפקד בתביעת המפקיד ובהשבעתו, או שנשבע לו בעצמו, ולאחר

¹ שדין שבועת העדות אינו נוהג אלא בכשרים להעיד, הזכירם כאן לומר שנוהג בהם דין שבועת הפקדון.

ובתפארת ישראל על משנתנו כתב שגם

1. יש לדון, מה משמיענו התנא בכך שכל אלו כשרים להשבע את שבועת הפקדון? והלא אין לנו כל סיבה לפוסלם מלהישבע שבועה זאת?! אכן רש"י כתב, שהיות וכפרק הקודם שנינו

מפי עצמו, שאם הוציא את השבועה בפיו, או שענה אמן אחר השבעת התובע [ואמירת אמן נחשבת כמי שנשבע בעצמו], אז הוא מתחייב בקרבן שבועת הפקדון אפילו אם כפר בשבועה שלא בפני בית דין.

ואולם, אם לא נשבע מעצמו, אלא הושבע **מפי אחרים**, שהושבע על ידי התובע אותו, ולא ענה אמן על שבועתו, וכגון שתבעו

המפקיד, ואמר לו: משביעני עליך שתחזיר לי פקדוני! וענהו הנפקד, אין לך בידי כלום! אזי **אינו חייב** בקרבן שבועת הפקדון אלא **עד שיכפרנו בבי"ד**, דברי רבי מאיר.²

וחכמים אומרים: בין נשבע מפי עצמו ובין נשבע מפי אחרים, אפילו חוץ לבית דין, **כיון שכפר בו** במפקיד ובהשבעתו, ואחר כך הודה שהיה זה שקר³ — הרי הוא **חייב**

חיובם של אלו בקרבן שבועת הפקדון — חידוש הוא. וכדלהלן:

נשים — משום שאין להם מה לפרוע. ולכן אין זו תביעת ממון.

קרובים — נשבעים אף אלו הראויים לירש (כמו אביו, אחיו שאין לו בנים), וכגון שהמפקיד גוסס בשעת השבועה ולא יבוא לידי פירעון כלל, ויש כאן חידוש, שחייב על שבועת הפקדון אפילו במקום אשר על פי הנראה אין כאן תביעת ממון.

פסולים — אפילו חשוד על השבועה, ואין שבועתו מועילה לו ליפטר — אף על פי כן השמיענו התנא שכל אלו חייבים מדין שבועת הפקדון.

2. מחלוקת רבי מאיר וחכמים נתבארה בגמרא לעיל [לא א.]. ויסודה הוא בשאלה, האם יש לנו לומר "דון מינה ומינה", או "דון מינה ואוקי באתרה" [ראה הביאור על דברי הגמרא שם] וכדלהלן:

רבי מאיר סובר: הואיל ודינו של המושבע מפי אחרים לא נאמר במפורש בפרשת שבועת הפקדון, אלא הוא נלמד משבועת העדות, על כן דינו הוא בזה כשבועת העדות לכל דבר, שאינו חייב עד שיכפור בשבועה בבי"ד! והיינו "דון מינה ומינה", שכל פרטי הדין של שבועת הפקדון נלמדים משבועת העדות.

ואילו חכמים סוברים, שאין ללמוד את כל

פרטי הדין של שבועת הפקדון משבועת העדות, אלא אנו למדים משם רק את העיקרון שיש חיוב קרבן גם על השבעה מפי אחרים, אך את פרטי הדין, שצריכה ההשבעה להיות דוקא בבית דין אין אנו לומדים משבועת העדות, אלא לומדים זאת מנשבע שבועת הפקדון מפי עצמו, שחייב קרבן שבועת הפקדון אפילו אם נשבע מחוץ לבית דין.

והיינו "דון מינה, ואוקי באתרה".

3. כך פירש רש"י שעל ידי שהודה — מתחייב קרבן. וכן כתב בפירוש הרע"ב על המשנה.

ובתוספות יו"ט שם דדק על פירוש הרע"ב, על מה שכתב שרק אם הודה מתחייב בקרבן. שהרי לקמן בגמרא נחלקו בענין זה, דאיכא למאן דאמר שאם כפר הנפקד ואחר כך באו עדים והעידו שהפקדון בידו — גם הוא חייב קרבן, אף שלא הודה, וכן מסקנת הגמרא. ומדוע העמיד הרע"ב דברי משנתנו דוקא בהודה?

וביאר התוס' יו"ט, שהרע"ב העתיק את לשון רש"י הנ"ל. ואמנם על רש"י אין קושיא, שכן דרכו לפרש המשנה שלא כמסקנת הגמרא כיון שפירושו הוא על המשנה ולכן פעמים שנוקט כהוה אמינא.

המהרש"א הקשה אף הוא קושיא זו על רש"י. ותירץ, שרש"י רצה להעמיד את דברי משנתנו אף לפי רבה, הסובר לקמן בגמרא, שאם יש עדים למפקיד, אין הנפקד חייב קרבן על

בקרבת שבועת הפקדון.4

הוא בשבועתו.

ומה חייב על זדונה על שבועת הפקדון? —
קרבת אשם בכסף שקלים, שמחירו שני שקלי
כסף!

ב. שבועת הפקדון — כיצד הוא חיובה?

אמר לו המפקיד לנפקד: תן לי פקדוני שיש
לי בידך! וענהו הנפקד: שבועה שאין לך
בידי! או שאמר לו הנפקד למפקיד התובעו:
אין לך בידי. ואמר לו המפקיד: משביעך
אני על טענתך זו ואמר הנפקד אמן — הרי
זה חייב בקרבן שבועה.5

וחייב הנפקד הנשבע לשקר להביא קרבן
שבועת הפקדון, בין על זדון השבועה, שהיה
מזיד ביודעו שנשבע לשקר וכן היה מזיד
בידיעתו שחייב קרבן, ובין על שגגתה עם
זדון הפקדון, שלא ידע מחיוב הקרבן על
שבועתו, אך היה מזיד ביודעו שנשבע לשקר
על הפקדון.

ואולם, אינו חייב בקרבן על שגגתה
גרירתא. אם היה סבור שאכן שבועתו היא
אמת, משום שלא היה זכור שהופקד הפקדון
בידו, הרי הוא פטור מן הקרבן, כיון שאנוס

קרבת השבועה!

5. א. לעיל בדף לא ב לגבי שבועת העדות,
כתב רש"י בד"ה "או שאמרו לו", שאם אמר
המשביע "משביעני עליכם", ושתקו העדים —
אין כאן קבלת שבועה. אולם הרמב"ן שם חלק
עליו וכתב ששתיקה לאחר השבועה — כפירה
היא.

ב. כאשר ענה הנתבע "אמן", בין בשבועת
העדות ובין בשבועת הפקדון — אשר דיניהם
שונים לענין זה — כתבו הראשונים, הרשב"א
והריטב"א בדף לא ב, שדעת רש"י היא שעניית
"אמן" אינה נחשבת כאילו נשבע בעצמו. אלא
היא כעין אימות והסכמה לדברי המשביע.

והוכיחו זאת, מכך שהמושבע בבי"ד חייב,
אפילו אם כפר גרידא, בלא עניית אמן. ולדעת
חכמים, אפילו שלא בבי"ד חייב באופן זה.
ונמצא, שלעניית אמן אין כל משמעות!

ומוכח שעניית אמן הינה רק כהסכמה לדברי
המשביע. וכן כתב המאירי בפירושו למשנתנו,
שדברי המשנה "וענה אמן" — לאו בדוקא הם.
אלא כל שכפר [בתביעת המשביע] אחר השבועה
— חייב.

שבועתו, לפי שאין היא כפירה הפוטרת אותו
ממון, שהרי לא מועילה כפירתו כנגד עדות
העדים, אלא היא כפירת דברים בעלמא.
ולדבריו, מדברת משנתנו בכגון שאין עדים כנגד
הנפקד, ולכן הוא מתחייב בקרבן רק כאשר הוא
מודה שנשבע לשקר [כפי שיבואר להלן]. ולכן
העמיד רש"י דברי המשנה בהודה, אף שמסקנת
הגמרא הינה שלא כרבה.

אכן, הרמב"ם [שבועות פרק ז] לא הזכיר
בדבריו את הודאת הנפקד. והיינו משום
שמסקנת הגמרא, וכן הלכה, שבין הודה לאחר
שנשבע, ובין העידו עדים שנשבע לשקר —
חייב!

4. כתב הרמב"ם בתחילת פרק ז מהלכות
שבועות "שבשבועת הפקדון, אחד הנשבע מפי
עצמו ואחד שהשביעו אחר וכפר, אף על פי
שלא ענה אמן — חייב. שכפירתו אחר
השבועה התובע, כעניית אמן".

ובחזון יחזקאל על התוספתא מסכת נדרים
פרק א כתב, שאין הכפירה נחשבת כעניית אמן
על השבעת התובע, וכאילו הוא עצמו נשבע.
אלא היא נחשבת כעניית אמן, רק לענין חיוב

חייב על כל אחת ואחת! כי אמירתו לא לך ולא לך מפצלת את השבועה לחמש שבועות נפרדות.

רבי אליעזר אומר: אינו חייב חמש עד שיאמר שבועה באחרונה. שרק אם אמר אין לך בידך. לא לך, ולא לך — בשבועה, מתייחסת השבועה כשבועה נפרדת לכל אחד מהחמשה, אבל אם הזכיר את השבועה בתחילת דבריו — ורק אחר כך פירט, נחשבת שבועתו כשבועה אחת לכולם.

רבי שמעון אומר: אינו חייב משום חמש שבועות עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד, בנפרד!

ד. אמר לו התובע לנתבע: תן לי פקדון ותשומת יד [הלואה או כל ממון אחר שהושם בידך], גזל ואבידה [שנאבדה ממנו ומצאתה] שיש לי בידך. וענהו התובע: שבועה שאין לך בידך! אינו חייב אלא אחת.

השביע עליו המפקיד המש פעמים, בין בפני בידך ובין שלא בפני בידך, וכפר הנפקד בכל חמשת הפעמים, חייב הנפקד בקרבן על כל אחת ואחת מחמשת הכפירות.

אמר רבי שמעון: מה טעם חייב קרבן על כל כפירה וכפירה? — מפני שיכול לחזור ולהודות לתביעת המפקיד, בין כפירה לכפירה, ולהתחייב ממון על פי הודאתו, וכיון שלא הודה, אלא חזר וכפר, הרי בכל פעם כפירתו בשבועה היא כפירת ממון מחודשת, ולכן היא מחייבת קרבן נוסף.⁶

ג. היו חמשה תובעין אותו את פקדנותיהם שהפקידו בידו. ואמרו לו: תן לנו פקדון שיש לנו בידך, וענה להם: שבועה שאין לכם בידך! —

אינו חייב אלא אחת.

אבל, אם ענה להם בהתייחסו לכל אחד: שבועה שאין לך בידך, ולא לך, ולא לך —

להודות. ומשום כך נחשבת כל כפירה לכפירה חדשה. ודי בכפירה זו על מנת לחייבו באשם.

אולם אינו כן בחומש. כיון שחיוב תשלום החומש הינו מחמת הגזילה, וניתן הוא לבעלים הניגזל. וכיון שנשבע לשקר והכחיש את תביעת המפקיד, הרי גזלו בכך. וכל זמן שלא הודה, עומד הוא בגזילתו. ולכן, אף אם כפר שוב ושוב — אין זו גזילה חדשה, אלא הוא רק מצהיר וחוזר וכופר בגזילה האשונה.

ברם, אם הודה, ונתחייב ממון על ידי הודאתו, וחזר וכפר שוב, הרי שכפירה זו הינה גזילה חדשה, משום שהיא באה אחרי ההודאה. ולכן פסק הרמב"ם שאינו מתחייב חומש בכל פעם מחדש, אלא רק אם הודה בין כפירה לכפירה.

6. בפרק ז' מהלכות שבועות הלכה ט"ו כתב הרמב"ם "טען שאבד הפקדון. או כפר בו, ונשבע, ואחר כך הודה, וחזר וטען שאבד, ונשבע וחזר והודה — משלם הקרן הראשון וחומש אחד על כל שבועה ושבועה."

יש להבין, מדוע צריך הנפקד להודות על כל אחד ואחד בכל פעם מחדש על מנת להתחייב בתשלום חומש לבעלים, ואילו בדין המובא במשנתנו, מתחייב קרבן אשם על כל שבועה אף אם אינו מודה. אלא רק משום שהיה יכול להודות?

ומבאר הגרי"ז, ששונה קרבן אשם של שבועה מחיוב משלום חומש! חיוב קרבן אשם חל מחמת שבועת השקר והכפירה. ולכן, אף אם לא הודה, יש כאן כפירת ממון משום שהיה יכול

ולא לחיטה בודדת.

ז. תבע אבי הנערה את המאנס או את המפתה את בתו, ואמר: **אנסת ופיתית את בתי וממילא חייב אתה לשלם מה שחייבה תורה את האונס והמפתה!** והוא האונס אומר: **לא אנסתי ולא פיתיתי!** ואמר האב: **משביעך אני! ואמר הנתבע אמן, חייב⁷ המאנס והמפתה בקרבן כיון שכפר בחיוב ממון⁸.**

רבי שמעון פוטר את המאנס או המפתה מקרבן שבועת הפקדון [אם כי הוא חייב קרבן עולה ויורד על שבועת ביטוין משום שאינו משלם קנס משישים כסף שחייב לאבי הנערה, על פי עצמו⁹, וכיון שאילו הודה שאנס או פיתה היה פטור מלשלם כדין כל מודה בקנס, הרי שגם כשכפר ונשבע — לא כפר בחיוב ממון. ופטור מקרבן אשם של כופר בממון, אך חייב משום שבועת ביטוי!

אבל אם ענהו: **שבועה שאין לך בידי פקדון ותשומת יד גזל ואכידה — חייב על כל אחת ואחת!**

ה. אמר לו התובע: **תן לי חיטין ושעורין וכוסמין שיש לי בידך!** וענהו הנפקד: **שבועה שאין לך בידי! אינו חייב אלא משום שבועה אחת.**

אבל אם אמר: **שבועה שאין לך בידי חיטין ושעורין וכוסמין! — חייב על כל אחת ואחת.**

ו. רבי מאיר אומר: **אפילו אמר התובע חיטה ושעורה וכוסמת, חייב על כל אחת ואחת.** והשמיעה המשנה, שלא אמרינן ששבועתו על חיטין בלשון רבים אינה מתייחסת לחיטה האחת שתבעו התובע. אלא אמרינן שתביעת חיטה בלשון יחיד הרי היא כתביעת חיטין כדכתיב 'והחיטה והכוסמת לא נוכו' וברור שהכונה היא למין החיטה

ולא הפסידו לתובע כל ממון?

וביאר ב"אילת השחר" שאכן לא לקח האונס דבר המוגדר כממון. אך ודאי "משהו" הוא כן לקח! שהרי על ידי מעשיו נגרמו בושת וצער. ועל זה חידשה התורה שחייב. שלקיחה זו נחשבת כאילו לקח ממון!

9. רבי עקיבא איגר כתב, שדעת רבי שמעון היא שאף היכן שאפילו אם יודה בקנס ויתחייב ממון, וכגון שתבעו אבי הנערה: "העמדתך בדין על קנס זה ונתחייבת לי", והכחיש ונשבע לו — אפילו הכי יהיה פטור מקרבן שבועה! וטעמו הוא, כיון דבעינן שתהא הכפירה דומה לפקדון, שהפקדון עיקרו הוא ממון. מה שאין כן כאן, עיקרו הוא קנס, אף שכעת, אחר שעמד בדין ונתחייב, נעשית תביעתו לתביעת

ואמנם ה"מנחת חינוך" במצוה קכ"ט כתב, שדברי הרמב"ם שעל מנת להתחייב חומש, צריך הודאה בין כפירה לכפירה, אינם בדוקא, ואף אם לא הודה חייב כמה חומשין. ודין חומש ואשם — שוים!

7. עיין ב"קצות החושן" סימן פ"ד ס"ק כ' שהוכיח כי אין נשבעין אלא על כפירת ממון מסוים. היינו שערכו ברור ומוגדר במידה ובמשקל.

והקשה, אם כן איך נשבעים על בושת ופגם הרי אין זה ממון מסוים, שהרי אין ערך הנזק ברור ומוגדר מראש?

8. יש להבין מדוע הבושת והצער נחשבים לחיוב ממון. והלוא האונס והמפתה לא לקחו

זו כלול תשלום ה"קרן" שהוא ממון, וכפל שהוא קנס], והוא אומר: לא גנבתי! משביעך אני! ואמר הנתבע אמון! — חייב בקרבן על שכפר בתביעת הקרן, על אף שתבע גם קנס, שעליו אין מביאים קרבן.

אבל, אם הודה הנתבע, ואמר גנבתי, אלא שהוסיף ואמר: אבל לא טבחתי ולא מכרתי. ואז תבעו הנגנב ואמר: משביעך אני שלא טבחתי ולא מכרתי. ואמר הגנב אמון על השבעתו — פטור הגנב מקרבן אשם שהרי לא נשבע על כפירת ממון אלא רק על כפירת קנס. שהרי תשלום ארבעה וחמישה על טביחה ומכירה — קנס הוא, ולכן פטור. אבל חייב בקרבן חטאת "עולה ויורד" של שבועת ביטוי.

ט. המית שורך המועד¹¹ את שורי! והוא, בעל השור הנוגח אומר לא המית! משביעך אני, ואמר אמון — חייב על כפירת הממון.

אמרו לו חכמים לרבי שמעון: אף על פי שאינו משלם קנס של חמישים כסף על פי עצמו, הרי הוא משלם בושת ופגם שהטילה עליו התורה, ותשלום זה הינו חיוב ממון, ומשלם אותו אף אם הודה על פי עצמו.

ומכיון שתביעת האב כוללת גם את תביעת הממון של בושת ופגם, ונמצא שבשבועתו כפר בחיוב ממון אם כן מדוע רבי שמעון פוטר? ¹⁰

[ובגמרא מבואר, שרבי שמעון סובר שתביעת האב באמרו אנסת ופיתית מתייחסת לקנס ולא לבושת ופגם, משום דלא שביק איניש מידי דקיין, שהם נ' שקלים הכתובים בתורה, ותבע מידי דלא קייין של בושת ופגם. והיינו, כיון שסתם את דבריו ולא פירט את התביעה, אמריןן שעיקר תביעתו הוא הקנס הקצוב].

ח. אמר התובע: גנבת את שורי [ובתביעה

ממון. ויש ליישב זאת על פי דברי ה"בית שאול" במשנתנו שהוכיח מכאן כדברי הראב"ד (שם הלכה י"ג) שכתב כי תשלומי הצער אינם ניתנים לאב אלא לבת. ואם כן תשלום הצער אינו שייך לתביעת האב ולכן אין הנתבע נשבע על כך. ועיין בתוספות יו"ט במשנתנו.

11. יש להעמיד את דברי משנתנו דוקא בשור מועד שמשלם נזק שלם. דאילו שור תם, משלם חצי נזק. וקיימא לן שחצי נזק, קנס הוא. ומבואר במשנתנו שהכופר בקנס פטור מקרבן שבועה. אכן הרמב"ם בפרק ח' מהלכות שבועות הלכה ד' הביא דברי המשנה ולא הזכיר אם בשור מועד איירי או בתם. והקשו עליו אחרונים שמסתימת לשונו משמע שסובר כי דין זה אף בשור תם נאמר. וצ"ע.

ומה שאמר רבי שמעון במשנתנו שפטור משום שאינו משלם על פי עצמו, לא לשיטתו אמר זאת, אלא לדעת חכמים, שהם סוברים שאם עמד בדין ונתחייב, הרי קנס זה הוא חיוב ממון. ומכל מקום, אומר רבי שמעון שאף לחכמים, היכן שלא עמד בדין ונתחייב — יפטר.

10. יש להבין מדוע לא הזכירה המשנה אף את תביעת הצער של האנוסה. שהרי אף היא תביעת ממון. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות נערה בתולה הלכה י"ב כי האונס שהודה, משלם צער על פי הודאתו.

ואם כן מוכח שתשלום זה הינו חיוב ממון ולא קנס. ומדוע לא נזכר במשנה?

הבורה! משביעך אני! ואמר אמון! חייב על כפירת ממון שחייבה התורה את החובל בחבירו¹³.

אמר לו עבדו: הפלת את שיני וסימית את עיני! והרי הוא תובעו בכך לצאת לחירות כדין רב שחבל באחד מכ"ד איברים של עבדו — שמוציאו לחרות, והוא אומר לא הפלתי ולא סימית! משביעך אני! ואמר אמון! פטור על כפירתו משבועת הפקדון, כי יציאתו לחירות אינה אלא קנס שקנסתו תורה, שהרי העבד הוא ככהמתו ובכל זאת חייבתו תורה לשחררו אם מפיל שינו או

י. ואם תבעו ואמר, ¹² המית שורך את עבדי, והרי אתה חייב בשלושים של עבד [נסכום זה הוא קנס שהטילה התורה היכן שהמית עבד], והוא אומר לא המית! אמר בעל העבד לבעל השור משביעך אני! ואמר בעל השור אמון! פטור מקרבן. משום דהכופר בשלושים של עבד הווי כופר בקנס, שהרי גם אם שוה העבד דינר אחד בלבד חייב לשלם שלשים שקלים. ואם כן אין דמי העבד בתורת "ממון" אלא קנס הוא.

אמר התובע: חבלת בי ועשית בי חבורה! והוא אומר לא חבלתי ולא עשיתי בכך

כך, חייב אף שהתביעה היא על דמי הקרקע — ביאר האור שמת, שהתביעה היא על האדמה שהוציאה על ידי החפירה. ולכן אין זו תביעה על היזק הקרקע אלא על הקרקע עצמה — ובכאהי גוונא דמי קרקע כקרקע.

מה שאין כן בתשלום "שלשים של עבד" אין התביעה על שווי של העבד. שאף אם היה העבד שווה פחות או יותר משלם שלשים, כיון שזהו דין התורה לחייב על הריגת עבד ולא משום שזהו ערכו של העבד.]

13. לפי דברי המשנה הללו, הקשה הגר"ח על דברי הרמב"ם [טוען ונטען ה ב], שכתב כי כאשר הזיק אדם קרקע חבירו [כגון שחפר בה בורות] ותבעו הניזק על דמי קרקע, והודה המזיק במקצת הנזק — פטור משבועת מודה במקצת. שאין נשבעים על קרקע וכן על דמי הקרקע, אשר אותם תובעו.

וקשה, שאם אין נשבעים על דמי קרקע איך מתחייב החובל בחבירו, בקרבן שבועת הפקדון, והלוא אדם הוקש לקרקע. וכשם שאין נשבעים על דמי היזק קרקע — כך אין מתחייבים בשבועה וקרבן שבועה על דמי חבלת אדם?

12. לקמן בגמרא (לז ב) מוכיח רב פפא ממשנתנו שאין חיוב קרבן שבועה על כפירת קרקעות. ולכן לא הזכירה המשנה טענת "גנבת את עבדי" כיון שעבדים הוקשו לקרקעות ואין חייבים קרבן על כפירת קרקעות. (ראה ביאור הגמרא שם).

ולפי זה הקשה ה"אור שמח" בהלכות טוען ונטען פרק ה' הלכה ב': מבואר במשנתנו שאם תבעו "המית שורך את עבדי" — פטור. משום שהתשלום על מות העבד הינו קנס ואינו חייב קרבן על כפירת קנס. והנה, אם הוקשו עבדים לקרקעות, יפטר בעל השור משום שאין נשבעים, וכן אין מביאים קרבן שבועה על כפירת קרקעות, ולא משום שנתבע על קנס.

ותירץ: דוקא כאשר נתבע להשיב את העבד עצמו כגון אם היה טוען לו "גנבת את עבדי" תיחשב התביעה לתביעת קרקע.

אולם אם אינו נתבע על העבד אלא רק על דמיו, לאחר שמת על ידי השור, אין זו תביעת קרקע אלא תביעת דמי העבד שהיא ככל תביעת ממון, ורק משום שדמים אלו קנס הם — פטור. [ומה שכתב הרמב"ם שם, שאם הזיק את קרקעו כגון שחפר בה בורות ותבעו ונשבע על

מסמא עינו. 14

זה הכלל: כל המשלם על פי עצמו — חייב על כפירתו בממון, בקרבן שבועת הפקדון, ושאינו משלם על פי עצמו — פטור! 15

ודנה הגמרא להלן בענינו של הנשבע במזיד:

רב אחא ורב שמואל בריה דרבה בר בר חנה ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו מסכת שבועות כי בבית מדרשו של רבה.

פגע בהו רב כהנא, אמר להו: הזיד 16 א-17 בשבועת הפקדון והתרו בו לפני שנשבע, מהו חיובו? — האם הוא חייב בקרבן או במלקות [כיון שעבר על "לאו" במזיד

גמרא:

שנינו במשנתנו "וחייב על זדון הפקדון".

כבהמתו.

ובספר "אילת השחר" כאן, ביאר שרש"י נתן כאן ב' טעמים מדוע שחרור העבד עבור היזק אחד מאבריו, נחשב לקנס.

א. בעד האבר הוא יוצא לגמרי לחרות, אף שהתשלום שבשחרור העבד אינו הולם כלל את הנזק המסתכם רק בהיזק האבר, ומוכח שאין זה תשלום ממון, אלא קנס.

ב. המשך דברי רש"י: "והרי הוא כבהמתו" — וכיון שכך, אין כל מקום וסיבה כלל לשלם לעבד ממון על ניזוקו. ועל כרחק שתשלום זה קנס הוא. ועיין בהמשך דבריו שם שביאר דברי רש"י באופן נוסף.

15. כתב הרמב"ם [שבועות ז ב]: "פטור משבועת הפקדון, וחייב משום שבועת ביטוי". וכתב הרדב"ז שכן הדין בנשבע מפי עצמו או מפי אחרים, או ענה אמן או דבר שענינו קבלת שבועה.

16. העיר ה"חזון איש" שלא רק בכפירה ובשבועה לשקר הזיד. אלא אף בידיעה שמתחייב על זה קרבן! שאילו הזיד בשבועה ולא הזיד בקרבן, [היינו שלא ידע שמתחייב ע"י כך בקרבן] — הרי שגם בשבועת ביטוי יתחייב קרבן ככהאי גונא. ואין זה דין המיוחד לשבועת

[אכן, נחלקו הראשונים אם ההיקש של עבדים לקרקעות נאמר רק בעבדים או בכל אדם] ותירץ הגר"ח על פי המבואר בספרא פרשת ויקרא, שעל מנת להתחייב בקרבן שבועה, יש ב' אופנים.

א. כפירת ממון. כגון הכופר בטענת "תן לי פקדוני" שכופר ואומר שאין לחבירו כל ממון בידו.

ב. כפירת מעשה. והיינו, שלא תובע אותו המשביע, על ממון הנמצא ברשותו, אלא על ממון שחייב לו מחמת מעשה שעשה בו, כגון חבלה.

וביאר הגר"ח שהחילוק בין קרקע למטלטלין לענין קרבן שבועה [שעל מטלטלין חייבים ועל קרקע פטורים], נאמר רק לגבי כפירת ממון. אך לגבי כפירת "מעשה" לא קיים חילוק זה. ולכן, אם תבעו על מעשה שעשה בקרקע כגון חבלה באדם שהוקש לקרקע — חייב.

ולכן, אף שכתב הרמב"ם שפטור משבועה בדמי קרקע, אין דין זה סותר לדברי משנתנו. משום שלגבי חיוב קרבן שבועה, חלוקה כפירת ממון מכפירת מעשה. ולכן העושה מעשה בחבירו וחובל בו — חייב קרבן.

14. כך פירש רש"י. וזו לשונו: קנסא הוא, שיוציא את עבדו לחירות בשביל אבר, והרי הוא